

ΒΙΔΟγραφίες

ΕΝΑ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟ ΤΕΥΧΟΣ

Περιοδική έκδοση για τη βιομηχανική κληρονομιά

Τεύχος 3, Καλοκαίρι 2025

Της σύνταξης...

Με την περιοδική έκδοση *ΒΙΔΟγραφίες*, η ομάδα των Βιομηχανικών Δελτίων Απογραφής στοχεύει να καλύψει ένα «ειδησεογραφικό» κενό και να συμβάλει στη συστηματική ενημέρωση για τα τεκταινόμενα της βιομηχανικής κληρονομιάς στην Ελλάδα. Οι *ΒΙΔΟγραφίες* θα συγκεντρώνουν μικρές ή μεγάλες ειδήσεις, φιλοδοξώντας να μετεξελιχθούν σε έναν έγκυρο «κόμβο» ενημέρωσης για την ελληνική βιομηχανική κληρονομιά.

ΕΚΚΛΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΙΑΣΩΣΗ ΜΗΧΑΝΟΛΟΓΙΚΟΥ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΡΧΕΙΑΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ ΤΗΣ ΠΥΡΚΑΛ ΥΜΗΤΤΟΥ

φωτο: Αρχείο του Donald McPhail, 2017

Η «Εταιρία (Ελληνικού) Πυριτιδοποιείου και Καλυκοποιείου» γνωστή με το ακρωνύμιο ΠΥΡ.ΚΑΛ., στον Υμηττό, στην περιοχή «Κοπανά», ιδρύθηκε το 1887 και αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα βιομηχανικά συγκροτήματα του 20ού αιώνα στην Ελλάδα. Με βαρύ ιστορικό αποτύπωμα, η ΠΥΡΚΑΛ συνδέεται άρρηκτα με την πολεμική, οικονομική, τεχνολογική και κοινωνική εξέλιξη της χώρας – από τους βαλκανικούς πολέμους – μέχρι και τη σύγχρονη μεταπολεμική περίοδο.

Το βιομηχανικό συγκρότημα της ΠΥΡΚΑΛ αναπτύχθηκε σε μια ευαίσθητη γεωγραφική και κοινωνική περιοχή, στα όρια του αστικού ιστού, και αποτέλεσε εργοδότη για εκατοντάδες εργαζόμενους, τεχνίτες και επιστήμονες. Η ΠΥΡΚΑΛ δεν είναι απλώς μια εγκατάσταση παραγωγής: είναι ένας χώρος μνήμης, τεχνογνωσίας και σημαντικής βιομηχανικής τεχνολογίας που φέρει ανεξίτηλα τα σημάδια της ελληνικής βιομηχανικής ιστορίας.

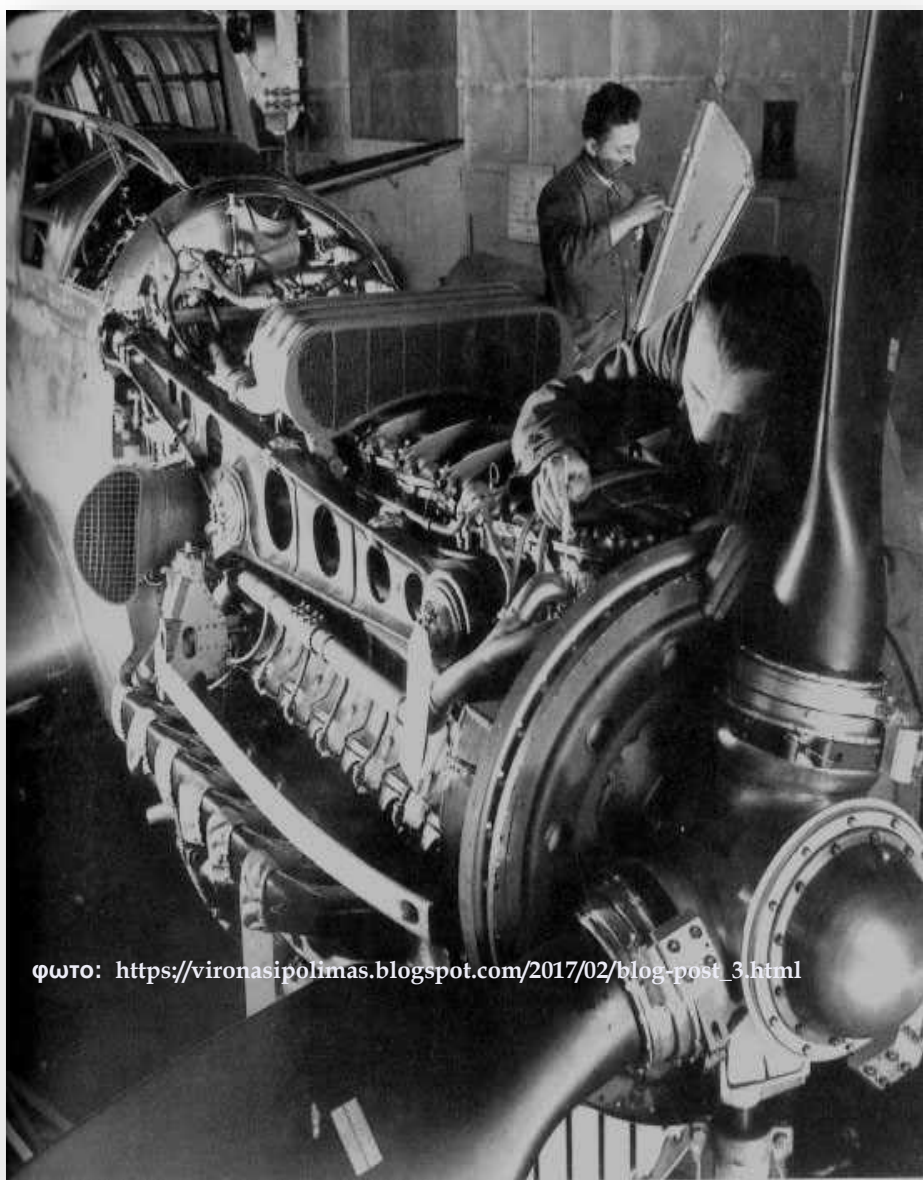
Σήμερα, εν μέσω σχεδιασμών για την ανάπτυξη της περιοχής, τίθεται σοβαρός κίνδυνος απώλειας πολύτιμου μηχανολογικού εξοπλισμού και αρχειακού υλικού, που κινδυνεύουν να καταστραφούν ή να διαλυθούν χωρίς προηγούμενη τεκμηρίωση ή διάσωση.

Η ΒΙΔΑ, στο πλαίσιο της αποστολής της για την καταγραφή, προστασία και ανάδειξη της βιομηχανικής κληρονομιάς της χώρας, προχώρησε σε επίσημη παρέμβαση προς τα Υπουργεία Εθνικής Οικονομίας & Οικονομικών και ΥΠΠΟΑ, με σκοπό:

- την αναστολή απομάκρυνσης ή καταστροφής οποιουδήποτε εξοπλισμού,
- τη δημιουργία επιτροπής εμπειρογνομόνων για την αξιολόγηση και επιλογή στοιχείων προς διάσωση,
- και την ένταξη του υλικού σε δημόσιο τεκμηριωμένο αρχείο ή μουσείο.

Το διάβημα της ΒΙΔΑ υποστηρίχθηκε δημόσια από το διεθνή οργανισμό TICCIH (The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage), με επιστολή του προς τις ελληνικές αρχές, τονίζοντας τη διεθνή σημασία της ΠΥΡΚΑΛ ως μοναδικού παραδείγματος πρώιμης κρατικής βιομηχανίας με πλήρες τεχνολογικό αποτύπωμα.

Η τύχη της ΠΥΡΚΑΛ δεν αφορά μόνο τους ειδικούς: αφορά την ίδια τη συλλογική μνήμη. Η απώλειά της θα είναι ανεπανόρθωτη. Η ΒΙΔΑ καλεί κάθε ευαισθητοποιημένο πολίτη, θεσμό, ή επιστημονικό φορέα να στηρίξει αυτό το αίτημα διάσωσης, πριν να είναι πολύ αργά.

φωτο: https://vironasipolimas.blogspot.com/2017/02/blog-post_3.html

Το εργοστάσιο της ΠΥΡΚΑΛ, πέρα από τη συμβολή του στην αμυντική βιομηχανία της χώρας, διαδραμάτισε **σημαντικό ρόλο και στην ιστορία της Εθνικής Αντίστασης** κατά τη διάρκεια της γερμανικής Κατοχής. Στις εγκαταστάσεις του Υμηττού γράφτηκαν σελίδες ηρωισμού, αυταπάρνησης και αντίστασης από εργάτες, τεχνικούς και στελέχη που συνειδητά ρίσκαραν τις ζωές τους για την ελευθερία.

Ένα από τα πιο σοβαρά σαμποτάζ, μια από τις πιο σπουδαίες και λαμπρές σελίδες της Εθνικής Αντίστασης, συνέβη στο Καλυκοποιείο Μαλτσινιώτη. Ο Νίκος Καραθάνος σε συνέντευξή του που υπάρχει στον Β' τόμο της εγκυκλοπαιδείας «Ιστορία της Αντίστασης 1940-45» (Εκδόσεις Αυλός) αναφέρει:

«Στον Μαλτσινιώτη οι σύντροφοί μας είχαν σκεφτεί να βάλουν σε πράξη μια μέθοδο σαμποτάζ: να καταστρέφουν τον κινητήρα, όταν το αεροπλάνο πετάξει για δοκιμή μ' αυτόν τον κινητήρα και κάνει ελιγμό ή στροφή. Όλα τα αεροπλάνα κάνουν δοκιμή στροφής, ανάστροφης που λένε. Ρίχνανε λοιπόν μέσα στον κινητήρα μετά τον ποιοτικό έλεγχο και λίγο πριν την συναρμολόγηση παξιμάδια (μεταλλικό εξάρτημα που βιδώνει γύρω από μια βίδα). Τα παξιμάδια αυτά επειδή είναι βαριά, όταν λειτουργεί το αεροπλάνο σε ευθεία πλεύση βρίσκονται στο κάτω μέρος, στο κόρτερ, όταν όμως αναποδογυρίζεται το αεροπλάνο γύριζαν προς τα πάνω, τα άρπαζε ο στροφαλοφόρος, ο άξονας κι έτσι ο κινητήρας έσπαζε. Με αυτόν τον τρόπο έκαναν πολλά σαμποτάζ, κατέστρεψαν 65 κινητήρες με αποτέλεσμα να πέσουν πολλά εχθρικά αεροπλάνα και να χαθούν δεκάδες Γερμανοί αεροπόροι, αλλά τελικά τους ανακαλύψανε, τυχαία. Ένα αεροπλάνο δεν καταστράφηκε και οι Γερμανοί βρήκαν μέσα στον κινητήρα τα παξιμάδια που είχαν ρίξει οι δικοί μας».

Παράλληλα, η ΠΥΡΚΑΛ αποτέλεσε καταφύγιο και σημείο επαφής αντιστασιακών ομάδων και μελών του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, ενώ δεν είναι λίγες οι φορές που οι εγκαταστάσεις της χρησιμοποιήθηκαν για τη μεταφορά ή απόκρυψη οπλισμού και προκηρύξεων.

Η ΒΙ.Δ.Α. πάει στη Χιλή

Η ελληνική συμμετοχή στο διεθνές συνέδριο του TICCIN "Elevators and Funiculars in the World - Second International Congress of Industrial Heritage". Σαντιάγο, Χιλή, Ιούλιος 2025

Η ΒΙΔΑ εκπροσώπησε την Ελλάδα στο διεθνές συνέδριο του TICCIN στη Χιλή, παρουσιάζοντας ένα εμβληματικό έργο της ελληνικής βιομηχανικής κληρονομιάς που μέχρι σήμερα παραμένει σχεδόν σε αφάνεια: την Εναέρια Σιδηροδρομική Γραμμή Σμύριδας της Νάξου.

Το συνέδριο, αφιερωμένο σε εναέρια μεταφορές παγκοσμίως επιπέδου, αποτέλεσε μια εξαιρετική ευκαιρία για διεθνή προβολή του ελληνικού παραδείγματος. Το δίκτυο της εναέριας και επίγειας γραμμής της Νάξου - το μεγαλύτερο του είδους του στα Βαλκάνια - κέρδισε το ενδιαφέρον του διεθνούς κοινού και επανέφερε στο προσκήνιο τη σημασία της προστασίας του.

Η σμύριδα, ο πολύτιμος αυτός ορυκτός πόρος, εξορυσσόταν για δεκαετίες στα ορεινά του νησιού και χρησιμοποιούνταν σε πλήθος βιομηχανικών εφαρμογών, χάρη στη σκληρότητά της (9 στην κλίμακα Mohs). Η μεταφορά της, αρχικά με ζώα, σύντομα αποδείχθηκε ανεπαρκής, οδηγώντας στην κατασκευή - εν μέσω πολιτικών και κοινωνικών αναταραχών (1923-1926) - μιας πρωτοποριακής εναέριας σιδηροδρομικής γραμμής, μήκους 8.770 μέτρων, με 69 πολώνες και πέντε σταθμούς.

Το σύστημα αυτό λειτούργησε έως το 1978, αντικαταστάθηκε από φορτηγά, και το 1989 χαρακτηρίστηκε διατηρητέο. Ωστόσο, σήμερα παρά την αναγνώρισή του ως μνημείο, το έργο βρίσκεται σε κρίσιμη κατάσταση: εγκατάλειψη, λεηλασίες, διάβρωση, και αδιαφορία συνθέτουν την εικόνα της εγκατάλειψής του.

Η ΒΙΔΑ, με αυτή την παρέμβαση, ανέδειξε ένα λησμονημένο αλλά μοναδικό ευρωπαϊκό έργο υποδομής, ένα τεχνολογικό και κοινωνικό αποτύπωμα που αποκαλύπτει πτυχές του τοπικού πολιτισμού, της εργασίας, της τεχνογνωσίας, αλλά και της σύγχρονης κρατικής αδιαφορίας.

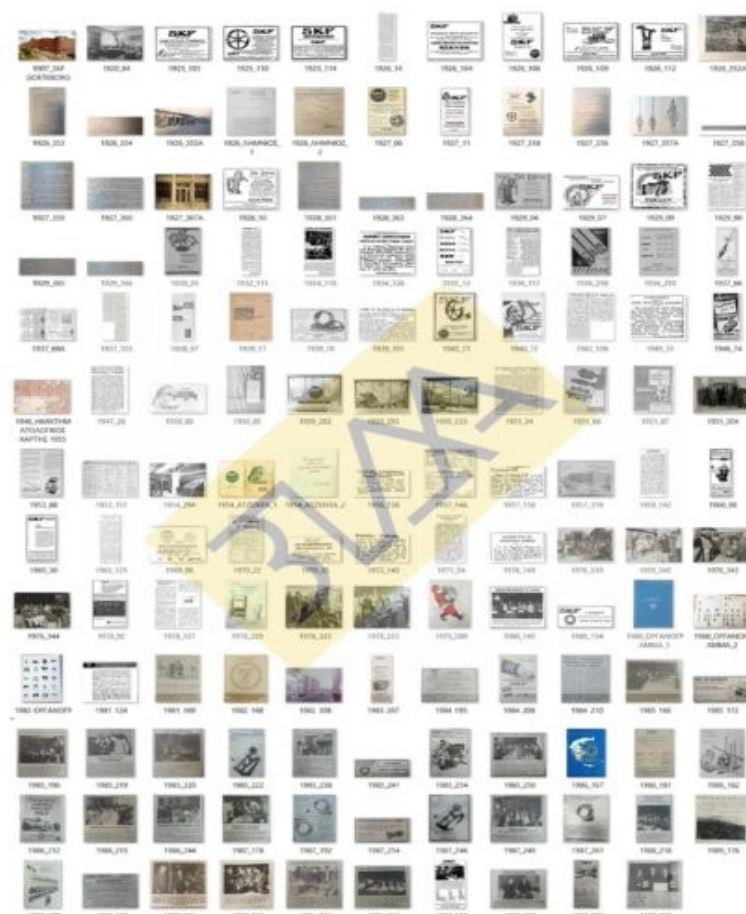

ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ 100 ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ SKF HELLAS

Το 1925 ιδρύεται στην Ελλάδα το 27ο γραφείο της μητρικής SKF στον κόσμο, η «ΕΣΚΑΕΦ» Ελληνοσουηδική Ανώνυμος Εταιρεία Ένοφαιρων Τριβέων με σκοπό την εμπορική διάθεση των προϊόντων της μητρικής SKF. Η εταιρεία ξεκινά τη λειτουργία της με πρώτη έδρα της στην οδό Γλάδστωνος 5, στην Αθήνα. Η διαφημιστική καμπάνια για τη διείσδυση στην ελληνική αγορά ξεκινάει δυναμικά με κεντρικό διεθνώς μήνυμα, «εκεί που πρέπει, το ρουλεμάν που πρέπει».

Έτσι η φετινή χρονιά σηματοδοτεί τη συμπλήρωση 100 ετών επιτυχημένης και δυναμικής παρουσίας της εμβληματικής εταιρείας στην Ελλάδα. Στο πλαίσιο του εορτασμού αυτής της ιδιαίτερης επετείου, η εταιρεία διοργάνωσε εκδήλωση προς τιμήν των συνεργατών και στελεχών της, παρουσία του Επίτιμου Προξένου του Βασιλείου της Σουηδίας, επιβεβαιώνοντας τον διεθνή της χαρακτήρα και την προσήλωσή της στις διαχρονικές αξίες της.

Για την τεκμηρίωση και προβολή της ιστορικής της διαδρομής, η SKF HELLAS εμπιστεύθηκε στην επιστημονική ομάδα της ΒΙΔΑ την σύνταξη ενός Ιστορικού Οδοιπορικού βασισμένου σε πρωτογενές αρχειακό υλικό, φωτογραφικά τεκμήρια και διαφημιστικές καταχωρήσεις του τύπου από το 1925, το οποίο αποτυπώνει με πληρότητα και ακρίβεια την πορεία της εταιρείας κατά τη διάρκεια ενός αιώνα γεμάτου προκλήσεις, και τεχνολογικών μετασχηματισμών.

ΜΕΛΕΤΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ ΤΩΝ ΚΤΙΣΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΟΣ ΣΠΑΠ ΩΣ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ

Ολόκληρο το ιστορικό συγκρότημα του ΟΣΕ στη Λεύκα του Πειραιά (ΣΠΑΠ-ΣΕΚ) είναι ένα εξαιρετικά σημαντικό βιομηχανικό μνημείο και ειδικότερα, κορυφαίο μνημείο της σιδηροδρομικής κληρονομιάς της χώρας. Οι εγγενείς αξίες του συγκροτήματος – ιστορική, κοινωνική, οικονομική, τεχνολογική, αρχιτεκτονική – αφορούν τόσο το σύνολο όσο και τα επιμέρους τμήματά του (Κεντρικό Εργοστάσιο Πειραιώς - ΣΕΚ, Μηχανοστάσιο Πειραιώς - ΣΠΑΠ, Κεντρικό Εργοστάσιο - ΣΠΑΠ, Αμαξοστάσιο - ΣΠΑΠ) και, παρά το γεγονός ότι τα επιμέρους αυτά τμήματα λειτούργησαν για μεγάλο χρονικό διάστημα εντός διαφορετικών εταιρειών (ΣΠΑΠ-ΣΕΚ) και για διαφορετικού εύρους σιδηροδρομικά δίκτυα, δεν παύουν να συναποτελούν την ενιαία κληρονομιά του ΟΣΕ, ο οποίος και οφείλει με τη σειρά του να τα προστατεύσει και να τα αναδείξει.

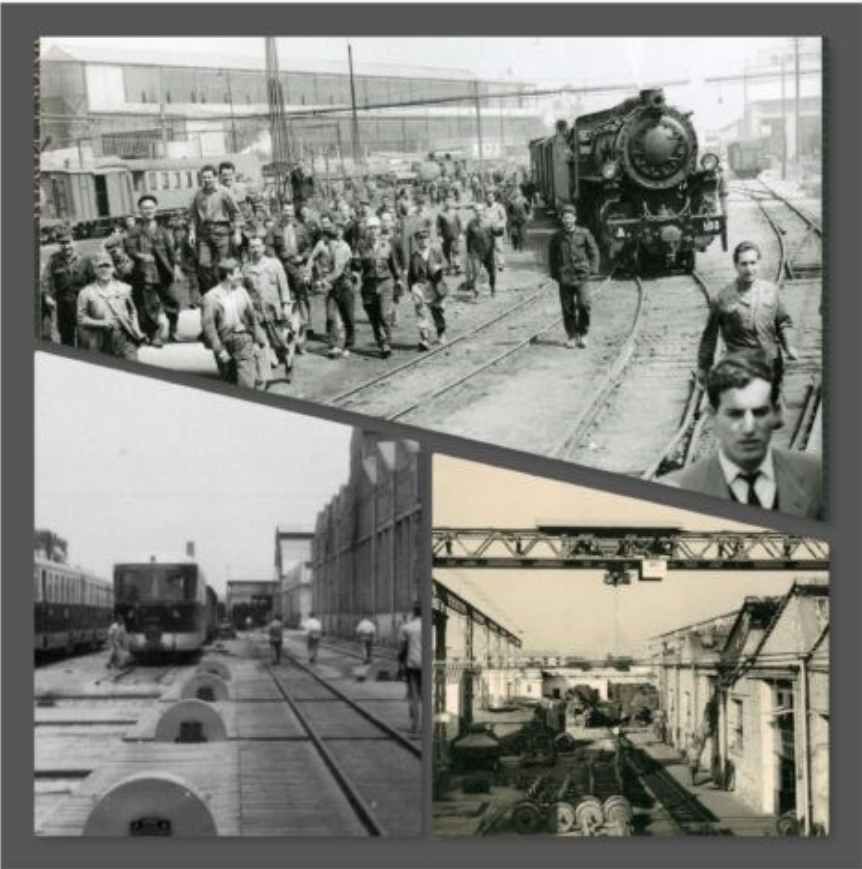
Την καταγραφή, ανάλυση & ανάδειξη της αρχιτεκτονικής σημασίας του συγκροτήματος ως βιομηχανική κληρονομιά της χώρας, ανέλαβε και έφερε σε πέρας η ΒΙΔΑ μετά από πολύμηνη και λεπτομερή μελέτη κάθε κτηρίου του.

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΔΕΛΤΙΑ ΑΠΟΓΡΑΦΗΣ
VAULT OF INDUSTRIAL DIGITAL ARCHIVES

ΕΡΓΟ: Μελέτη αξιολόγησης του συνόλου των κτισμάτων του ιστορικού συγκροτήματος ΣΠΑΠ ως στοιχεία της βιομηχανικής κληρονομιάς της χώρας

Ιανουάριος, 2025

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΔΕΛΤΙΑ ΑΠΟΓΡΑΦΗΣ
VAULT OF INDUSTRIAL DIGITAL ARCHIVES

ΔΕΛΤΙΟ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ & ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΗΡΙΩΝ/ ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ ΟΣΕ
(ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΛΕΥΚΑΣ ΠΕΙΡΑΙΑ)

1 - ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΚΤΗΡΙΟΥ/ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ

ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΚΤΗΡΙΟΥ/ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ :

Α/Α ΟΣΕ	Α/Α ΓΑΙΑΟΣΕ	ΚΩΔΙΚΟΣ ΓΑΙΑΟΣΕ	ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΣΤΙΓΜΑ	ΕΝΔΙΚΙΑΣΗ ΑΠΟ MELLTRAIN	ΣΗΜΕΡΙΝΟΣ ΧΡΗΣΤΗΣ	ΙΔΙΟΚΤΗΤΩΔΙΚΟ ΚΑΒΕΣΤΟΣ	ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ		
						ΑΡΧΑΙΟ	ΣΗΜΕΡΙΝΟ	ΙΣΤΟΡ.	ΙΣΤΕΝ.

2 - ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΟΥ/ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ

ΤΥΠΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΤΑΤΑΞΗ

ΕΜΒΛΑΔΟΝ (x,y)

ΟΡΟΦΟΙ

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΔΕΛΤΙΑ ΑΠΟΓΡΑΦΗΣ
VAULT OF INDUSTRIAL DIGITAL ARCHIVES

ΕΡΓΟ: "Μελέτη αξιολόγησης του συνόλου των κτισμάτων του ιστορικού συγκροτήματος ΣΠΑΠ ως στοιχεία της βιομηχανικής κληρονομιάς της χώρας"

ΣΠΑΠ ΑΜΑΞΟΣΤΑΣΙΟ - ΚΤΗΡΙΟ 31 - ΑΜΑΞΟΣΤΑΣΙΟ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1: ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

Στη θερινή μας έκδοση, εγκαινιάζουμε μία νέα στήλη που αποσκοπεί να φέρει στο φως τις ιστορίες του παρελθόντος, παρουσιάζοντας κτίρια και βιομηχανικές εγκαταστάσεις, όχι μόνο στην αρχική τους δόξα αλλά και στη σύγχρονη μορφή τους, αναδεικνύοντας τις μεταβολές τους μέσα στο χρόνο και τις νέες προκλήσεις που εγείρουν.

Τα κτίρια αποτελούν φορείς κοινής μνήμης, καθρεφτίζοντας τις κοινωνικές και τεχνολογικές αλλαγές της κάθε εποχής. Ακόμη κι όταν δεν κατατάσσονται ως μνημεία, η παρουσία τους στον αστικό ιστό μαρτυρά ιστορίες του παρελθόντος που αξίζει να αναδειχθούν και να συζητηθούν.

Χρονοδιαδρομές: Παρελθόν και Παρόν των Βιομηχανικών Χώρων

Το **Τηλεπικοινωνιακό Κέντρο ΟΤΕ** στην οδό Σόλωνος στην Αθήνα, έργο του Κώστα Κιτοίκη το 1950, αποτελεί έναν από τους σύγχρονους θησαυρούς της μεταπολεμικής αρχιτεκτονικής μας κληρονομιάς. Σχεδιασμένο με μια σύγχρονη αισθητική, το κτίριο αυτό απηχούσε την τεχνολογική πρόοδο και τη δυναμική της εποχής του, φιλοξενώντας τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες και τις νέες (τότε) τεχνολογίες ραδιοδικτύων.

Με την πάροδο του χρόνου, το κτίριο υποβαθμίστηκε και απώλεσε την αρχική του λειτουργία, μετατρέποντας την πρωτοποριακή του ταυτότητα σε ένα απρόσωπο χώρο, αποκομμένο από την αρχική του αισθητική. Πρόσφατα, έχει ενοικιαστεί σε εταιρεία βραχυχρόνιων μισθώσεων γραφείων, αλλάζοντας εκ νέου τη χρήση του αλλά όχι απαραίτητα τη σημασία του.

51 Σόλωνος

51 Σόλωνος

Οι νερόμυλοι της Νάξου Μια έρευνα εν εξελίξει

Στο επόμενο τεύχος των ΒΙΔΟΛΟΓΙΩΝ θα φιλοξενηθεί ένα αφιέρωμα σε μια σημαντική εργασία που βρίσκεται σε εξέλιξη και αφορά την καταγραφή και μελέτη των νερόμυλων της Νάξου. Πρόκειται για μια εξαιρετική προσπάθεια τετραετούς επιτόπιας έρευνας του πολυπράγμονα και ερευνητή Πέτρου Αναματερού, που ζει και εργάζεται τα τελευταία χρόνια στη Νάξο, που έχει ήδη εντοπίσει και χαρτογραφήσει 97 νερόμυλους του νησιού – με πλήρη τεκμηρίωση, φωτογραφικό υλικό και συλλογή προφορικών μαρτυριών.

Η σημασία αυτής της καταγραφής ξεπερνά τα όρια της ιστορικής έρευνας. Οι νερόμυλοι, συχνά παραμελημένοι και εγκαταλελειμμένοι, αποτελούν ζωντανές μνήμες ενός τεχνολογικού και κοινωνικού παρελθόντος που κινδυνεύει να χαθεί. Η εργασία αυτή φιλοδοξεί όχι μόνο να διασώσει τα υλικά κατάλοιπα αλλά και να ανασυστήσει το τοπικό πολιτισμικό τοπίο, μέσα από τις αφηγήσεις των κατοίκων και την αποτύπωση του φυσικού περιβάλλοντος που τους περιέβαλε.

Μέσα από την έρευνα αναδεικνύεται ο ρόλος των νερόμυλων ως φορείς προβιομηχανικής τεχνολογίας, ενώ αποκαλύπτονται κατασκευαστικές ιδιαιτερότητες που τους διαφοροποιούν ακόμη και από μύλους των υπόλοιπων Κυκλάδων. Με τεκμηριωμένες ιστορικές πηγές, το αφιέρωμα αποτίει φόρο τιμής σ' ένα ιδιαίτερο κομμάτι της αγροτοβιομηχανικής κληρονομιάς του Αιγαίου.

Μείνετε συντονισμένοι!

Στο νερόμυλο του Μποζάτου στα Πρίνους. Από αριστερά διακρίνονται η Σιδερογιάνννα, η Παρασκευή Χατζοπούλου (γιαγιά της τραγουδίστριας Μαρίας Χατζοπούλου), η Μπι-καδαντώννα (έφτιαχνε τα σπασμένα χέρια) και η Φαφακομαριά.

Βιομηχανικά Δελτία Απογραφής (ΒΙΔΑ) / Vault of Industrial Digital Archives (VIDA)

Βιομηχανικά Δελτία Απογραφής (ΒΙΔΑ)
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία
Vault of Industrial Digital Archives (VIDA)
Non Profit Civil Organisation
www.vidarchives.gr
email: vidaomada@gmail.com

Τρόποι υποστήριξης (συνδρομές/δωρεές):

Κατάθεση στον τραπεζικό λογαριασμό μας στην Εθνική Τράπεζα IBAN:
GR8001101390000013900523450

Για αναλυτικότερες πληροφορίες ή διευκρινίσεις σχετικά με τη δυνατότητα χορηγικής συμμετοχής και υποστήριξης, μπορείτε να επισκεφθείτε την ιστοσελίδα μας στην διεύθυνση: <https://vidarchives.gr/tropoi-symmetochis#supporter>.